

benefits and satisfaction to those who receive it. The teacher has to teach students not only the knowledge as certain information, but the ability to use knowledge to get them benefit and delight, that meet both social and personal needs. That is why the teacher is not only a carrier of information, but a mentor – because he knows himself to work with information, and because he knows how to teach others to work with information. Thus, high school teachers should be competent first on values that help find and organize information, and then be the carrier of the information. All the above mentioned components of the educational process acquire teaching force only refracted through the personal moral and ethical stance of teacher.

Keywords: social equality, social inequality, values, and academic values of the university community.

Бойченко Н. М., доктор философских наук, доцент, доцент кафедры философии, Национальная медицинская академия последипломного образования им. П. Л. Шупика (Украина, Киев), n_boychenko@ukr.net

Социальные равенство/неравенство как ценности университетских сообществ

Вопрос социального равенства/неравенства в образовании следует рассматривать с позиций объединения усилий философии образования и этики. Университетские ценности не являются общими и тождественными для всех участников университетской жизни, но состоят из нескольких групп довольно гетерогенных систем ценностей отдельных университетских сообществ. Для раскрытия сути вопроса неравенства в образовании важно реанализировать полемику Пьера Бурдьё и Жака Рансьера: если первый констатировал классовое расслоение в образовании как социальный факт, и более того, как элемент воспроизведения объективной социальной несправедливости, то Рансьер разрабатывает такую детерминацию и рассматривает неравенство в образовании, прежде всего, как независимое от внешних причин средство порабощения и углубления других видов социальной несправедливости. Главный тезис Рансьера: следует начинать исследовать как образование, так и общество с позиций априорности социального равенства, а не социального неравенства. Он видит в неравенстве не априорное свойство нашего подхода к обществу, а приобретенное, классовое. Уважение к разуму другого человека, кем бы он ни был – вот в чем пафос нового общества. Педагогический идеал Рансьера далек от институционализации – это скорее идеал художника, представителя свободной профессии. И все же, в таких установках заложен мощный ценностный потенциал, который ориентир для переосмысления задач образования на новых этических принципах. Ценность профессии преподавателя заключается в его миссии быть источником знаний как блага. Действительно, от преподавателя ожидается не само знание, которое всегда (а сейчас в большей степени, чем когда-либо ранее) можно было получить также из других источников, но такое знание, которое приносит пользу и удовольствие тем, кто его получает. Преподаватель должен научить студента не столько самим знаниям как определенной информации, сколько умению пользоваться знаниями, получать от них выгоду и удовольствие, то есть удовлетворение как социальных, так и личных потребностей. Поэтому преподаватель является не столько носителем информации, сколько наставником – благодаря тому, что он умеет сам работать с информацией, а также благодаря тому, что он умеет учить работать с информацией других. Таким образом, прежде всего преподаватель высшей школы должен быть компетентным относительно ценностей, которые помогают находить и упорядочивать информацию, а уже потом носителем самой информации. Только преломляясь через личную морально-этическую позицию учителя, приобретает педагогическую силу все упомянутые компоненты образовательного процесса.

Ключевые слова: социальное равенство, социальное неравенство, ценности, академические ценности, университетские сообщества.

* * *

УДК 130.122:37.013

Петренко Н. В.,
здобувач, Дніпропетровський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна, Дніпропетровськ), grunval@bk.ru

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ФІЛОСОФСЬКО–ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА

Розглянути питання саморозвитку особистості у контексті проблематики філософії освіти. На основі використання системної та синергетичної методології, поєднання підходів соціальної філософії, та філософії освіти розкрито малодосліджений аспект проблеми, пов'язаний з категоріальною визначеністю феномена саморозвитку у освітньому процесі з використанням потенціалу таких понять як самореалізація та самоактуалізація. Показано, що саме саморозвиток особистості має лежати в основі сучасного розуміння процесу соціалізації. Обґрунтовано пріоритетність зусиль особистості стосовно власного розвитку у порівнянні з цілеспрямованим соціокультурним впливом середовища буття та соціалізації.

Ключові слова: філософія освіти, особистість, саморозвиток, самореалізація, самоактуалізація, інформаційне суспільство, соціалізація, особистість.

В умовах формування постсучасних соціальних та освітніх практик особливо гостро встали проблеми людини, її сутності й існування, її розвитку й призначення. Майже всі зміни, які відбуваються у світі й характеризуються кардинальними перетвореннями людського буття, виникненням нових форм спілкування, поглибленням діалогу культур, формуванням нової системи орієнтації життєдіяльності людину, так чи інакше, зводяться до спільного знаменника – утвердження переваги гуманістичних цінностей серед інших цілей суспільного розвитку.

Ускладнення форм життєдіяльності людини, зміна соціально-історичних умов її буття супроводжуються виявленням нових аспектів проблеми її розвитку, що вимагають теоретичного й практичного вирішення. І чи не найголовніша з них пов'язана з питанням сутності особистісного розвитку, умов розкриття потенціалу людини. Який спектр талантів, здатностей і можливостей може розгорнути кожна людина; які способи самоствердження її у світі, необхідні умови, форми самореалізації й самоактуалізації особистості й становлення її творчих сил – усі ці питання вимагають аналізу феномену саморозвитку та філософських понять, у межах яких він розкривається.

Проблема саморозвитку розглядається у філософській літературі в контексті передумов, умов і механізмів особистісного самоздійснення (Л. І. Антропова, Т. А. Ветошкіна, Н. І. Шаталова). Різноманітні аспекти саморозвитку викладені в роботах М. А. Недашківської, А. А. Дінова, В. І. Муляра та інших авторів. У вітчизняній філософії й педагогіці існує тісний зв'язок між поняттями «самоактуалізація», «самореалізація» та процесами саморозвитку й самоствердження особистості (С. Л. Березін, І. Ф. Ведін, Л. Н. Коган, Д. А. Леонтьєв). Разом з тим концепт саморозвитку не обґрунтовується як філософська основа аналізу освітнього процесу.

Відтак постає завдання визначення філософсько-освітнього виміру проблеми саморозвитку особистості.

У загальнофілософському плані поняття «розвиток» розглядається як теоретичний концепт, що реферує, описує, відображає певну групу процесів зміни, що відбуваються в наявній дійсності. Поняття «розвиток» у європейській філософії має відтінки спрямованості та поступальності процесів, що відбуваються у природі й суспільстві у зв'язку з гіпотезами філософів і впевненістю релігії, що і світ, і люди мають цільове призначення. Цільовий характер розвитку об'єкта чи системи дозволяє на рівні елементів і підсистем включати в розвиток не тільки прогрес, але й регрес, не тільки створення й відновлення, але й руйнування, відмирання, не тільки елементи самоствердження, але й елементи самодеструкції. Розвиток дозволяє людині свідомо збільшувати роль власної активності, ставити перед собою цілі й завдання, що сприяють подальшому саморозвитку через спілкування й спільну діяльність у соціумі.

Уявлення про наявність мети розвитку, навіть і у випадку її суб'єктивної визначеності, дозволяє у філософському плані увести коло понять, що характеризують протилежні розвитку за спрямованістю процеси «виродження», «деградації», «інволюції». Ці поняття методологічно необхідні для того, щоб комплексно оцінювати динаміку змін, які відбуваються в об'єкті дослідження у зв'язку з більш широким контекстом, у якому він існує й змінюється.

У межах синергетичного підходу обґрунтовується, що розвиток людини нерозривно пов'язаний з розвитком людського пізнання в коеволюції. Еволюційний процес будь-якого рівня вимагає вирішення трьох взаємозалежних проблем: нагромадження інформації, її трансляції, перехід до самоорганізації. Звідси випливає, що еволюція супроводжується ростом цінності інформації, тому оптимальний шлях розвитку всіх систем пов'язується з розвитком самоорганізації. Саме у цьому контексті сучасна наука повернулася на новому рівні розуміння до концептів самоактуалізації та самореалізації. Останні сьогодні розглядаються як форми розвитку, обумовлені діяльністю суб'єкта, спрямованої на свій розвиток, тому саме в їх межах найбільш доцільно досліджувати системну для постнекласичної освіти проблему саморозвитку особистості.

У філософсько-освітньому аспекті важливою методологічною проблемою у цьому контексті є розмежування понять особистісного розвитку та особистісного зростання [2, с. 182]. Розвиток – одна з форм змін. Концепт «зміни» нейтральним чином свідчить про відсутність стабільності, спокою. У циклічних концепціях виділяються два статичні стани: згорнутий і розгорнутий, і два процеси: розвитку й згортання. Розвертатися може тільки те, що вже існує в згорнутому виді. Для людини ідея циклічності не дає мети: життя «одномірне», нагадує біг по замкненому колу, і повернення до первісного згорнутого стану неминуче. Спроби змінити природний і закономірний хід подій розглядаються як злочин. Ідеалом стає «залишення бажань», усвідомлення ілюзорності навколишньої дійсності, розслаблення. Ідея циклічності більш співвідноситься з уявленнями про стабільний, «об'єктивний» світ, скоріше відповідає погляду на життя «з боку абсолютного спостерігача», ніж «зсередини», з боку, людини, що розвивається й зростає, змінюючи власну точку зору в міру зростання.

Ідея фіналізму більш молода й більш суб'єктивна, предмет розгляду – одне єдине життя, яке керується певними цілями та цінностями системного характеру. Якщо процес наближення до мети означає розвиток, то фінальне перетворення: розставання зі старими й набуття нових якостей, що раніше були відсутні, означає зростання. Останнє неможливе без розвитку, але вимагає самостійних зусиль особистості для перетворення себе та світу. Важливою темою фіналістичного підходу є необхідність розумного вибору людиною потрібних і корисних для життя й досягнення цілей умінь. У сучасній філософії терміни «розвиток» і «зростання» інтерпретуються у межах методологічного підходу, що отримав назву «еволюційна епістемологія». Вказана методологія дослідження виходить з того, що кожна конкретна людина і людство загалом еволюціонують нерозривно разом зі своїми ідеями і розумінням цілей життя та розвитку.

Важливим аспектом саморозвитку особистості є феномен саморуку. Саме перехід до саморуку мотивів перетворює особистість із істоти, що засвоює накопичений людством досвід, у творця цього досвіду, який створює ті матеріальні й духовні цінності, що кристалізують у собі всі нові багатства людського духовного світу. Саме в забезпеченні переходу до саморуку в мотиваційній сфері вона бачила основну місію гуманістично орієнтованої освіти, яка здатна виростити людину-творця,

гуманіста, здатного перетворювати не тільки навколишнє середовище, але й свої обставини, себе самого, досягаючи при цьому все більшого самовдосконалення [5, с. 6].

Виходячи з потреб характеристики саморозвитку особистості як внутрішньо детермінованого процесу розгортання самості, ми вважаємо найбільш доцільним структурування понятійного апарату, що його відображає, за двома основними характеристиками. По-перше, це поняття, що описують цілі, якісні характеристики та орієнтири саморозвитку. До них відносяться самореалізація, самоствердження, самовираження, самостворення, самоактуалізація, самовизначення тощо. Дані поняття співвідносяться зі змістовними аспектами саморозвитку особистості й виражають мотиви, спрямованість, цінності, тобто мотиваційну основу процесу саморозвитку. По-друге, це поняття, що описують механізми та потенційні внутрішні ресурси саморозвитку особистості. Серед них найбільше значення мають самосвідомість, самооцінка, самодетермінація, самоврядування, саморегуляція та інші. По своїй суті вони характеризують або окремі етапи чи компоненти особистісного саморозвитку, або засоби на шляху його досягнення когнітивно-афективної природи.

Слід сказати, що подібне структурування понять для розгляду процесу саморозвитку здійснюють і інші дослідники. Так, Л. Н. Куликова [3, с. 17–18] категоріальний вираз процесу саморозвитку поділяє на дві великі групи понять. До першої входять результати активності особистості, власне саморозвиток, а також самоефективність, самореалізація, саморегуляція, самовдосконалення. До другої групи вона відносить поняття, що визначають умови, засоби вищезгаданих форм активності – самопізнання, самооцінка, самовладання тощо. І. Д. Єгоричева [1, с. 12–13] також розділяє категоріальний апарат, що відображає процес саморозвитку, на поняття ресурсного та цілепокладального характеру, при цьому у першій групі найбільше значення має самоідентифікація, а у другій – самореалізація як втілення самоусвідомленого суб'єктивного призначення.

Вказаний підхід, на нашу думку, забезпечує визначення найбільш загального структурування процесів та феноменів, пов'язаних із саморозвитком особистості і визначення в ньому таких складових, як самоактуалізація та самореалізація. Однак зрозуміло, що він не є єдино можливим і не може претендувати на всеохоплюючий категоріальний опис досліджуваних феноменів. Враховуючи різноманіття процесів, з якими пов'язаний саморозвиток особистості, понятійний апарат, що їх відображає, може структуруватися за різноманітними основами. Наприклад, для розуміння детермінант освітньої діяльності доцільно виділити когнітивні та операційно-управлінські аспекти. У межах перших найбільше значення будуть мати такі феномени як самосвідомість і самооцінка, а у межах других – самодетермінація, самоврядування та саморегуляція. Власне серед тих феноменів, які визначають спрямованість саморозвитку особистості, доцільно виділити ті, які характеризуються внутрішньою спрямованістю до самої особистості (самореалізація та самоактуалізація), та ті, які пов'язані із соціальними чинниками детермінації процесу саморозвитку – самоствердження, самовираження, самовизначення.

У межах вказаних понять особистість як цілісна система представляється рухливою й динамічною, вона змінюється, розвивається під впливом розвитку суспільства, соціального середовища. Розвитком для неї є постійне розширення свідомості й духовне збагачення людської особистості, пов'язане з удосконалюванням здатностей, розвитком потреб, з розвитком суспільних відносин, технічним і духовним прогресом.

У такому контексті поняття самоактуалізації та самореалізації акцентують діяльнісно-суб'єктну природу саморозвитку особистості [4, с. 29]. Діяльність – основна форма буття людини, але не всяка діяльність сприяє актуалізації сутнісних якостей особистості. Загальною характеристикою буття людини є активність як умова її існування у світі, прагнення змінити його, творити світ і виражати тим самим свою сутність. Чим більше в людини можливостей змінювати речі та світ загалом, реалізувати, таким чином, свої сутнісні, тобто творчі задатки, тим у більшій мірі вона може виразити себе, пізнати й самовдосконалитися, а творчість у даному контексті – найбільш адекватний спосіб прояву активності й самовираження особистості.

Таким чином, у безперервному розвитку людини відбувається зміна її сутності, причому з переходом на кожний наступний етап новий сутнісний зміст утворюється не шляхом долучення його до старого, а шляхом перетворення старого в нове. Стаючи суб'єктом, особистість піднімається на наступний ступінь розвитку – у суб'єкта власної діяльності, де вона стає об'єктом самого ж себе: суб'єкт і об'єкт – лише різні сторони єдиного процесу діяльності. Відношення особистості до себе як до об'єкта творчої діяльності з власного саморозвитку та зміни навколишнього світу – це процес, у якому вона постійно повертається до себе, відтворює й одночасно розбудовує й удосконалює себе у нескінченному процесі власної самоактуалізації та самореалізації.

Список використаних джерел

1. Егоричева И. Д. Самореализация как деятельность (к постановке проблемы) / И. Д. Егоричева // Мир психологии. – 2005. – №3. – С.11–32.
2. Коломиец Е. А. Методологические проблемы самореализации личности в пространстве образования / Е. А. Коломиец // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – №331. – С.181–184.
3. Куликова Л. Н. Саморазвитие личности: психолого-педагогические основы / Л. Н. Куликова. – Хабаровск: Изд-во Хабар. гос. пед. ун-та, 2005. – 320 с.
4. Соловых О. В. О теоретических аспектах самоактуализации личности / О. В. Соловых // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2011. – №125. – С.25–31.
5. Фоменко К. Школа духовной самореализации личности: (практична модель) / К. Фоменко // Директор школи. (Шкільний світ): Газета для керівників шкіл. – 2008. – №20. – С. 3–11.

References

1. Egorycheva I. D. Samorealizacija kak dejatel'nost' (k postanovke problemy) / I. D. Egorycheva // Mir psihologii. – 2005. – №3. – S.11–32.
2. Kolomiec E. A. Metodologicheskie problemy samorealizacii lichnosti v prostranstve obrazovanija / E. A. Kolomiec // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2010. – №331. – S.181–184.
3. Kulikova L. N. Samorazvitie lichnosti: psihologo-pedagogicheskie osnovy / L. N. Kulikova. – Habarovsk: Izd-vo Habar. gos. ped. un-ta, 2005. – 320 s.
4. Solovyh O. V. O teoreticheskikh aspektah samoaktualizacii lichnosti / O. V. Solovyh // Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2011. – №125. – S.25–31.
5. Fomenko K. Shkola duhovnoi' samorealizacii' osobystosti: (praktychna model') / K. Fomenko // Dyrektor shkoly. (Shkil'nyj svit): Gazeta dlja kerivnykiv shkil. – 2008. – №20. – S. 3–11.

Petrenko N. V., Researcher of Dnipropetrovsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Dnepropetrovsk), grunval@bk.ru

Self-development of individual as philosophical-educational problem

The questions of self-development issues in the context of philosophy of education are considered. On the basis of systematic and synergetic methodology, combining the approaches of social philosophy and philosophy of education reveals unexplored aspect of the problem associated with the category of self-development phenomenon in the educational process involving the potential of concepts such as self-realization and self-actualization. It is shown that self-development of person has underlie the modern understanding of the process of socialization. Grounded prioritize individual efforts regarding their development in comparison with the targeted socio-cultural influence of the environment being and socialization.

Keywords: philosophy of education, self-development, self-realization, self-actualization, information society, socialization, personality.

Петренко Н. В., соискатель, Днепропетровский областной институт последипломного педагогического образования (Украина, Днепропетровск), grunval@bk.ru

Саморазвитие личности как философско-образовательная проблема

Рассмотрены вопросы саморазвития личности в контексте проблематики философии образования. На основе использования системной и синергетической методологии, сочетания подходов социальной философии и философии образования раскрыты малоисследованные аспекты проблемы, связанные с категориальной определенностью феномена саморазвития в образовательном процессе с использованием потенциала таких понятий как самореализация и самоактуализация. Показано, что именно саморазвитие личности должно лежать в основе современного понимания процесса социализации. Обоснованно приоритетность усилий личности по отношению к собственному развитию по сравнению с целенаправленным социокультурным влиянием среды бытия и социализации.

Ключевые слова: философия образования, саморазвитие, самореализация, самоактуализация, информационное общество, социализация, личность.

* * *

УДК 140.8

Шиндаулова Р. Б.,

кандидат педагогических наук, доцент, Казахская национальная консерватория им. Курмангазы (Республика Казахстан, Алматы), sharabana1@mail.ru

НООГУМАНИЗМ В СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ОБРАЗОВАНИЯ: ПОИСК НОВОЙ ПАРАДИГМЫ РАЗВИТИЯ

Анализируется возможность интерпретировать ноогуманистическое образование в качестве новой образовательной парадигмы развития современного образования. Автор демонстрирует, что ноогуманистическое образование интегрирует спектр образовательных парадигм (ноосферная, личностно-ориентированная, эволюционно-синергетическая и т.д.), которые, соприкасаясь в узловых моментах образовательной проекции ноогуманизма, дают основание рассматривать его как парадигмальную образовательную тенденцию.

Ключевые слова: ноогуманизм, ноогуманистическое образование, ноогуманистическое мировоззрение, образовательная парадигма.

(статья друкється мовою оригіналу)

Отвечая на вызовы современной цивилизации: системный глобальный эколого-экономический, духовный кризис; проблемы бедности, локальные войны, конфликты на религиозной и межнациональной почве, агрессии, террор, – современная система высшего образования связана с активной интеграцией мирового образовательного пространства и поиском новых путей формирования ноогуманистически-ориентированной личности современного специалиста, способного к осознанному синтезу знаний из различных областей человеческой деятельности, свободно ориентирующегося в поликультурном мире, толерантно относящегося к представителям разных народов, соблюдающего нравственно-